

Беларускае гістарычнае таварыства

46

Беларускі гістарычны зборнік

Беласток 2016

Białoruskie Towarzystwo Historyczne

Rada naukowa:

prof. Ēriks Jēkabsons (Ryga),
prof. dr hab. Jan Jurkiewicz (Poznań), prof. dr hab. Ryhor Łaźko (Hemel),
prof. dr David Marples (Edmonton), dr Rimantas Miknys (Wilno),
prof. dr Mathias Niendorf (Greifswald), dr Per Rudling (Singapur),
prof. dr hab. Zachar Szybieka (Hajfa), prof. dr hab. Jan Tęgowski (Białystok),
doc. dr Siarhiej Toké (Grodno), prof. Barbara Törnquist-Plewa (Lund),
prof. dr hab. Andrzej Zakrzewski (Warszawa)

Recenzenci:

dr Tomasz Błaszczak, prof. Adam Bobryk, prof. Daniel Boćkowski, prof. Rafał Czachor,
dr Andrej Czerniakiewicz, dr Tadeusz Gawin, prof. Bohdan Halczak,
prof. Walancin Hołubieŭ, prof. Roman Jurkowski, dr Luba Kozik,
prof. Antonina Kozyrska, dr Mariusz Maszkiewicz, dr Ihar Puszkin,
dr Hienadź Siemienczuk, prof. Uładzimir Snapkoŭski, dr Ina Sorkina,
prof. Wiaczasłaŭ Szwed, dr Siarhiej Toké, prof. Aleksandr Wabiszczewicz,
prof. Wiktar Watyl

Kolegium redakcyjne:

Eugeniusz Mironowicz (redaktor naczelny), Dorota Michaluk (zastępca redaktora),
Marzena Liedke (zastępca redaktora), Tomasz Błaszczak (sekretarz redakcji),
Oleg Łatyszonek, Witalis Łuba (red. językowy),
Jarosław Iwaniuk (red. strony internetowej),
Sławomir Iwaniuk, Małgorzata Ocytko

Skład: Adam Pawłowski

Korekta: Witalis Łuba

Wydawca: Białoruskie Towarzystwo Historyczne

Adres redakcji: 15-449 Białystok, ul. Proletariacka 11, tel. 85 744 61 11

E-mail: ebma@interia.pl

Strona internetowa: <http://bzh.kamunikat.org>

Nakład: 500 egz.

Zrealizowano:

- dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji,
- przy wsparciu finansowym Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego w Białymstoku

Ministerstwo
Spraw Wewnętrznych
i Administracji

Podlaskie

Na okładce (I strona): Włodzimierz Chlebcewicz, Klejniki, 23 czerwiec 1914 r.

(fotografia z archiwum Siergieja Czyhryna),

(IV strona): Mapa Frontu Wschodniego w 1941 r.

Spis treści

artykuły

- Андрэй Ціхаміраў** — Віленскае жыццё вачыма Івана Спрогіса. «Свае» і «чужыя» на фоне гарадской штодзённасці канца XIX — пачатку XX ст. 7
- Сяргей Мянчэня** — Культурна-асветніцкая функцыя народных чайных і народных дамоў у беларускіх губернях у канцы XIX — пачатку XX стст. 28
- Oleg Łatyszonek** — Ihnat Abdzirałovič i początki białoruskich rozważań nad przynależnością cywilizacyjną swojego kraju .. 38
- Beryl Nicholson** — Powrót z Rosji i odbudowa w Polsce wschodniej po I wojnie światowej. Źródła w archiwach Religijnego Towarzystwa Przyjaciół (kwaków) we Friends' House w Londynie 51
- Уладзімір Ляхоўскі** — Новыя архіўныя дакументы з жыцця пісамі ўрадженцаў Беластоцчыны — удзельнікаў беларускага нацыянальнага руху ў 1917-1921 гг. 60
- Уладзімір Валодзін** — Крымінальны пераслед мужчын-гомасексуалаў у БССР: невядомыя статыстычныя дадзеныя з архіўных крыніц 78
- Віктар Астрога** — Гісторыка-славяназнаўчыя даследаванні ў БССР (1945-1991 гг.) 103
- Alaksandr Papko** — Święta Biała Ruś i jej ofiarny lud. Przejawy mitów w dyskursie politycznym władz Białorusi (1994-2008) 114
- Arkadiusz Czwolek** — Implikacje kryzysu ukraińskiego dla polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Białorusi 145

Eugeniusz Mironowicz — Izolacja, sankcje, normalizacja. Stosunki Białorusi z Unią Europejską 1991-2016	175

materiały źródłowe

Antoni Mironowicz — Przywileje i nadania Cerkwi i moŜnym ruskim w Wielkim Księstwie Litewskim	193

Аляксандр Горны — Яўстафій Селях — савецкі агент у бе- ларускім руху (1925-1928 гг.)	221

artykuły recenzyjne

Андрэй Карач , Грашовае абарачэнне на тэрыторыі Бела- русі: праблема інтэрпрэтацыі нумізматычных і дакумен- тальных крыніц	237

Сяргей Новікаў , Баявыя дзеянні ў Беларусі летам 1941 года: гістарыяграфічныя міфы і гістарычная рэальнасць	251

Андрэй Карач
(Гродна)

Грашовае абарачэнне на тэрыторыі Беларусі: праблема інтэрпрэтацыі нумізматычных і даку- ментальных крыніц

Беларуская нумізматыка, як навука, знаходзіцца сёння ў няпэўным становішчы. Пасля таго, як пайшоў з жыцця адзіны беларускі прафесар-нумізмат, вучоны з еўрапейскім імем Валянцін Навумавіч Рабцэвіч, мясцовая нумізматыка асірацела. Створаны ім нумізматычны кабінет на гістарычным факультэце БДУ стаў выдатнай навуковай нумізматычнай пляцоўкай. Шкада, што пасля сябе ён не пакінуў навуковай школы і не падрыхтаваў ніводнага кандыдата навук, тэма дысертацыі якога была б звязана з нумізматыкай. Супрацоўнік Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Рэспублікі Беларусь кандыдат гістарычных навук, вядомы нумізмат Шаміль Іршатавіч Бекцінеў таксама не можа ганарыцца сваімі паслядоўнікамі.

Аднак беларуская нумізматыка працягвае развівацца. У першую чаргу дзякуючы канструктыўнай пазіцыі Нацыянальнага банка Рэспублікі Беларусь, які рэгулярна праводзіць нумізматычныя канферэнцыі ў Менску пры падтрымцы Беларускага нумізматычнага таварыства. У БДУ ўжо другі раз праведзены навуковыя чытанні, прысвечаныя памяці В. Н. Рабцэвіча. Пэўную праблему стварае адсутнасць у Беларусі спецыялізаванага нумізматычнага выдання, якое садзейнічала б папулярызацыі нумізматыкі як навукі і дапамагала станаўленню новых даследчыкаў.

Апошнія беларускія манаграфіі па нумізматыцы датуюцца 1995 г. Аўтарства іх, канешне, належыць В. Н. Рабцэвічу¹. Важнай падзеяй стаў выхад у 2014 г. манаграфіі Ш. І. Бекцінеева². Даследаванне прысвечана грашоваму абарачэнню на тэрыторыі Беларусі ў IX-XVI стст. На падставе ўсіх сабраных звестак аўтар робіць спробу аналізу грашовых сістэм, выпрацоўваючы ўласную арыгінальную перыядызацыю грашовага абарачэння на нашых землях. Выданне атрымалася вельмі цікавым, насычаным шматлікімі фактамі і дадзенымі і, на наш погляд, патрабуе дасканаллага аналізу.

¹ В. Н. Рябцевич, *Нумизматика Беларуси*, Минск 1995; В. Н. Рябцевич, *Российско-«Польские» монетные эмиссии эпохи Петра I*, Тольятти 1995.

² Ш. И. Бектинеев, *Денежное обращение на территории Беларуси в IX-XVI веках: нумизматические исследования*, Минск 2014.

Прадстаўленая манаграфія атрымалася вялікага аб’ёму — 509 старонак. Гэта вынік 30-гадовай навуковай працы аўтара. Кніга складаецца з уводзінаў, сямі глаў, заключэння, бібліяграфічнага спіса і дадаткаў.

Ва ўводзінах даецца кароткі гістарычны экскурс, вызначаецца мэта і задачы даследавання. Першая глава прысвечана аналізу гістарыяграфіі і крыніц па грашовым абарачэнні. Пры напісанні гэтай главы аўтар імкнуўся выкарыстаць як мага большае кола крыніц, але практычна не звярнуў увагі на навейшыя даследаванні беларускіх і замежных даследчыкаў (асабліва па гісторыі грашовых эмісій ВКЛ XIV-XV стст.) і не пазбегнуў факталагічных памылак. Так, з-за таго, што выдатнейшы польскі нумізмат Ежы Пінінскі даследаваў пражскія грошы, ён стаў чэхам (с. 19). Пры напісанні такой працы, спасылкі на каталогі манет абавязковы, аднак аўтар за аснову ўзяў састарэлыя каталогі манет Эдмунда Капіцкага 1974 і 1976 гг. выдання, нягледзячы на тое, што ў апошні час з’явіліся больш дасканалыя і інфармацыйныя выданні такога тыпу па манетах ВКЛ³. Знаходзім і памылковыя сцвярджэнні: «необходимо учитывать и то, что с 1492 г. в ВКЛ стали чеканить монету ренессансного типа, когда строго выдерживались её метрологические качества» (с. 32). Вядома, што да манет Аляксандра выкарыстоўваўся прынцып „*al marcò*”, калі з адной грыўны срэбра патрэбна было выбіць канкрэтную колькасць манет, не звяртаючы ўвагу на вагу кожнай манеты⁴. Па гэтай прычыне вага, напрыклад, паўгрошаў Аляксандра (на прыкладзе скарбу з Мацяляй) была ў дыяпазоне ад 0,77 гр. да 1,51 гр. Самая цяжэйшая манета важыла ўдвая больш за самую лягчэйшую⁵. Указваючы агульную колькасць выяўленых скарбаў на тэрыторыі Беларусі, аўтар піша: «на сённяшні дзень», аднак за аснову бярэ дадзеныя на 1993 г. (с. 31). Ш. І. Бекцінееў прапаноўвае сваю арыгінальную методыку даследавання гірак-разнавагаў, але да якой лічбы пасля коскі запісваць вагу гірак для сябе да канца не вырашыў: «до третьей единицы после запятой» (с. 49) або «до четвертой единицы после запятой» (с. 50).

У другой главе аўтарам прадстаўлена арыгінальная аўтарская перыядызацыя грашовага абарачэння на тэрыторыі Беларусі ў IX-XVI стст. Але і тут Ш. І. Бекцінееў не пазбегнуў блытаніны. Так, знакаміты Вішчынскі скарб аўтар адносіць як да першага (с. 61), так і да другога

³ E. Ivanauskas, *Coins and bars of Lithuania 1236-2012*, t. I, Kaunas 2013; Д. В. Гулецкий, К. М. Петрунин, *Русские монеты. 1353-1533*, Минск 2013.

⁴ Дз. Гулецькі, *Манеты беларускай даўніны*, Мінск 2007, с. 91.

⁵ Z. Duksa, *Matelių lobis (Molėtų r. 1622 / 1954)*, „Numizmatika”, 2000, № 1, p. 125.

этапу «безманетнага» перыяду (с. 62). Не можа канкрэтна вызначыцца аўтар і з часам з'яўлення талера ў грашовым абарачэнні на тэрыторыі Беларусі: «в 40-х гг. XVI в.» (с. 70) ці «с 40-50-х гг. XVI в.» (с. 65). У некаторых месцах аўтар супярэчыць сам сабе: «С середины XIV в. в Полоцко-Витебский регион поступали серебряные шиллинги (артуги) Ливонского ордена (...) о чём свидетельствуют Полоцкие клады (...) правда, они довольно поздние» (с. 67). Згаданыя скарбы адносяцца да зусім іншага перыяду (канец XV — першая палова XVI стст.) і не могуць пацвярджаць вышэйзгаданую тэзу. На 75 с. аўтар піша: «С появлением в денежном обращении ВКЛ осьмака, первоначально как счётной единицы, из документации экономического характера исчезло упоминание пражского (широкого, чешского) гроша. Пражский грош мог (выделена нами — А. К.) опять появиться в денежном обращении после восшествия в 1576 г. на престол трансильванского князя Стефана Батория». У гэтай частцы суцэльныя недаразуменні: па-першае, пражскі грош і тэрмін «асьмак» ніяк не звязаны паміж сабой і тым больш з'яўленне гэтага тэрміна ніякім чынам не магло паўплываць на «неўжыванне» ў пісьмовых крыніцах пражскіх грошаў. Па-другое, пражскія грошы працягвалі быць у абарачэнні ў ВКЛ, але ў значна меншых колькасцях у параўнанні з папярэднім перыядам. Аб гэтым сведчаць іх пастаянныя згадкі ў пісьмовых крыніцах⁶ — ніякага перапынку ў 40-70-х XVI ст. не было і быць проста не магло.

Главы 3-6, паўтараючы змест другой главы, больш шырока адлюстроўваюць грашовыя сістэмы і асаблівасці грашовага абарачэння на тэрыторыі Беларусі.

У трэцяй і чацвёртай главах, прысвечаных грашоваму абарачэнню ў IX-XIII стст., аўтар грунтоўна разглядае асаблівасці мясцовых грашовых сістэм. Часта на адсутнасць неабходных матэрыялаў, якія тычацца непасрэдна тэрыторыі Беларусі, аўтар практычна не звяртае ўвагі і шырока разглядае ўвесь старажытнарускі кантэкст грашовай справы (гэта прасочваецца і ў наступных главах). Вельмі часта Ш. І.

⁶ *Метрыка Вялікага княства Літоўскага. Кн. 30 (1480–1546). Кн. запісаў 30*, падрыхт. В. С. Мянжынскі, Мінск 2008, с. 74; *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 231 (1540–1543). 12-oji Teismų bylų knyga*, parengė I. Valikonytė, N. Šlimienė, S. Viskantaitė-Saviščeviene, L. Steponavičienė, Vilnius 2007, p. 66, 181; *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 234 (1546–1548). 19-oji Teismų bylų knyga*, parengė I. Valikonytė, S. Viskantaitė-Saviščeviene, L. Steponavičienė, Vilnius 2009, p. 59; *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 32 (1548–1549). Užrašymų knyga 32*, parengė A. Blanutsa, D. Vashchuk [ir kt.], Vilnius 2012, p. 28; *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 1 (1380–1584). Užrašymų knyga 1*, parengė A. Baliulis, R. Firkovičius, Vilnius 1998, p. 83; *Белорусский архив древних грамот*, ч. I, ред. И. Григорович, Москва 1824, с. 21.

Бекцінееў выкарыстоўвае такія словы: по-видимому, можно полагать, скорее всего, как правило, примерно, вполне вероятно, могла иметь. Аўтар узгадвае таксама і таямлічых «мінскіх купцоў» (!?) першай паловы X ст. (с. 109). На с. 110 аўтар спасылаецца на распрацаваную ўкраінскім даследчыкам Володымырам Зоцанкам перыядызацыю (тры этапы) абарачэння візантыйскіх манет на Сярэднім Падняпроўі, аднак, дабаўляючы «свой» чацвёрты этап (1238-1242-1456), якога няма ў арыгінальнай перыядызацыі. Ш. І. Бекцінееў канчае чацвёрты перыяд датай 1456 г. — захопам Канстанцінопаля туркамі-асманамі, хаця дата гэтай падзеі вядома дакладна — 1453 г., а не 1456. Пры ўсім гэтым аўтар «прыпісвае» аўтарству В. М. Зоцанкі і «свой» чацвёрты перыяд абарачэння візантыйскіх манет, які абсалютна не вынікае з манетных знаходак на абазначанай тэрыторыі. Варта адзначыць і ўласна распрацаваную, арыгінальную аўтарскую канцэпцыю мясцовых грашова-вагавых сістэм XIII-XIV стст.

Пятая глава адлюстроўвае асаблівасці даволі складанага і дыскусійнага перыяду грашовага абарачэння — XIV-XV стст. Удзел пражскіх грошаў на мясцовых рынках, на наш погляд, раскрыты добра. Аўтар удакладніў сабраныя звесткі і зрабіў добрую сістэматызацыю. Аднак, у шэрагу момантаў, сцвярджаецца, што ў XIV ст. (да літоўскіх эмісій) самымі мелкімі грашовымі адзінкамі ў абарачэнні былі лівонскія, паўночнанямецкія (любекскія) і скандынаўскія манеты (с. 170, 206). Гэтыя тэзы аўтар пацвярджае толькі дзвюма манетнымі знаходкамі: готландскім дэнарыем (1340-1400) і манетай г. Вісбю (с. 170). Знаходак іншых мелкіх манет адзначанага перыяду няма, таму заяўленні аб удзеле ў абарачэнні на тэрыторыі Беларусі ў XIV ст. лівонскіх і любекскіх манет у якасці разменных у адносінах да пражскага гроша трэба прызнаць недастаткова абгрунтаванымі.

У чарговы раз аўтар робіць незвычайныя высновы па датаванні ранніх літоўскіх манет і храналогіі іх абарачэння. Абсалютная блытаніна ў аўтара з датаваннем эмісій такіх манет. Самае цікавае, што рознае датаванне аднаго тыпу манет зроблена на адной старонцы: так, манету II тыпу ён датуе «около 1392» (с. 180) і «начало XV в.» (с. 180). Далей: літоўскія пенязі II-IV тыпаў «в денежном обращении находились до середины XV в.» (с. 180), хаця ў іншых месцах аўтар піша пра тое, што гэтыя манеты біліся «до 40-50-х гг. XV в.» (с. 179) і «до 40-50-х гг. XV в. или немного позже» (с. 213). Выходзіць, на думку аўтара, толькі што выпушчаныя манеты не патрапілі ў абарачэнне і адразу зніклі. Далей у кнізе зусім іншая інфармацыя — старажытналітоўскія манеты біліся «до 70-х или 80-х гг. XV ст.» (с. 239). Цікава аўтар датуе пенязі III тыпу — «1400 или 1410-1420 (или до 1425)», хаця ніжэй указвае магчымасць біцця гэтых манет Казімірам (1440-1492) (с. 181). Тут жа

аўтар робіць і новыя «адкрыцці»: «Так, монетка II типа, чеканенная в начале XV в. средним (теоретическим?) весом 0,3 г. при 500-й пробе, соответствовала пражскому грошу 1407 г.» (с. 180), пры вазе апошняга 2,6 — 2,9 гр. (625 проба).

Аўтар блытае, які бок лічыць аверсам літоўскіх манет I тыпу („ПЕЧАТЬ” / Дзіда з крыжам), а які рэверсам. У адным выпадку так (с. 180), у другім наадварот (с. 217); тое самае з тыпам IIIa (с. 219 і с. 417). На думку аўтара, «большинство» манет тыпу IIIa (Калюмны / Пагоня) білася ў Вільні (с. 220), а дзе білі іншую частку, ён не згадвае. Адкуль у аўтара звесткі пра тое, што не ўсе манеты дадзенага тыпу біліся не ў сталіцы, невядома.

Аналізуючы пісьмовыя крыніцы, Ш. І. Бекцінееў прапануе цікавую версію аб тым, што ў Пскове і Ноўгарадзе ў 1409-1425 гг. выкарыстоўвалі пры разліках літоўскія пенязі (с. 184-188). Гэтыя дакументы былі вядомы і раней, што дазволіла В. Н. Рабцэвічу зрабіць вывад аб тым, што пад «літоўскімі грошамі» згадваюцца пражскія грошы⁷. Аднак гэта абвяргае Ш. І. Бекцінееў, спасылаючыся на тапаграфію скарбаў з пражскімі грошамі (выданне 1922 г.), у якой не згадваецца ніводнага выпадку скарбовай знаходкі на тэрыторыі Пскоўшчыны і Ноўгарадчыны (с. 186). У такім выпадку, на гэтых землях павінны быць вядомы знаходкі ранніх літоўскіх манет, але такіх звестак аўтар не прыводзіць — іх няма.

У некаторых выпадках аўтар выказвае фантастычныя версіі паходжання літоўскіх манет. У дадатках, аналізуючы знаходку літоўскага пенязя тыпу Калюмны / Пагоня Ш. І. Бекцінееў піша: «„Литовская” монета («пенязь») могла быць отчеканена в 1410-1420 гг. в Великом Новгороде, где в обращении находились «литовские гроши», вернее пенязи, равные 1/10 пражского гроша. Данная монетка могла соответствовать 1/2 пенязя, т.к. пенязи в это время весили в среднем 0,397 г.» (с. 418). Аўтар не звяртае ўвагі на той факт, што абсалютная большасць знаходак манет гэтага тыпу зафіксавана на тэрыторыі Літвы, Беларусі і Украіны, а ў ваколіцах Вялікага Ноўгарада — ніводнай. Чамусьці Ш. І. Бекцінеева здзіўляюць і спосабы біцця ранніх літоўскіх манет. Пра вышэйзгаданую манету аўтар піша: «Монета почти круглой формы, несколько приближается к овалу. Похоже, что монета была отчеканена не на вырезанном или отлитом кружке, а на кусочке отрезанной проволоки, поскольку (на лиц. ст.) почти над «Колюмном» и под ним (немного сдвинуто влево) видны следы обрубки, т.е. при изготовлении монеты **могла** (выдзелена намі — А. К.) использовать»

⁷ В. Н. Рябцевич, *Нумизматика Беларуси*, с. 151.

ся «русская» техника чеканки, применявшаяся в России в конце XIV — начале XVIII в.» (с. 417). Атрымліваецца, што аўтар не ведае таго, што ўсе раннія манеты ВКЛ (за выключэннем рэдкіх падольскіх і першых манет Кіеўскага княства) да грашовай рэформы Аляксандра канца XV ст. выкананы менавіта ў дратавай тэхніцы. Яшчэ ў некаторых месцах Ш. І. Бекцінееў вышэйзгаданым спосабам «удакладняе» спосаб вытворчасці сярэднявечных літоўскіх манет (с. 428-429).

Аўтар выдзяляе літоўска-татарскую грашовую сістэму і прыводзіць яе структуру: у 1397-1398 гг. ардынскі дзірхем = 5 літоўскім пенязям (с. 179). Хутчэй за ўсё, аўтару вядомы нейкія дакументы ці звесткі, якімі ён не жадае дзяліцца з чытачамі, бо ніякія спасылкі не прыводзяцца. Таксама ён не можа дакладна вызначыцца з датаваннем надчэканак «Калюмны» на ўсходніх манетах: «1396-1425 гг.» (с. 180, 216) або «1398-1425 гг.» (с. 182). Ш. І. Бекцінееў піша: «Кроме татарских, были найдены ещё 2 восточные монеты, которые, скорее всего, были завезены воинами, сопровождавшими хана Тохтамыша» (с. 204). Адной з гэтых манет з'яўляецца турэцкі медны «менгыр», біты ў 1452 г. Выходзіць, на думку аўтара, «воины Тохтамыша» працягвалі прыбываць у ВКЛ у другой палове XV ст. нават пасля смерці Тахтамыша ў 1406 г.

Асвятляючы эмісіі ўдзельных княстваў, аўтар, у асноўным, спасылкаецца на старыя звесткі. З кожным годам колькасць такіх манет павялічваецца — удакладняюцца звесткі па надпісах, выявах, метралогіі і г.д. (напр., аўтар згадвае толькі тры манеты Падольскага княства (с. 236), хаця, толькі ў адным выяўленым скарбе з-пад Сматрыча (2012 г.) такіх манет было 35 экзэмпляраў (!)⁸). Толькі за апошнія гады з'явілася шмат новых даследаванняў у гэтым накірунку⁹ — шкада, што яны невядомы аўтару.

⁸ Р. Саввов, *Скарб манет XIV ст. з-пад Сматрыча*, „Львівскі нумізматычны записки”, 2011-2012, № 8-9, с. 49-55.

⁹ Ю. Котик, *Новая монета Володимира Ольгердовича*, „Львівскі нумізматычны записки”, 2007-2008, № 4-5, с. 10-13; А. Крижанівський, Р. Шуст, *До генези іконографії та метралагічных показників манет Подільського князівства другої половини XIV ст.*, „Нумізматыка і фалеристика”, 2005, № 3, с. 8-10; О. Погорілець, Р. Саввов, *Монета подільського князя Костянтина*, „Нумізматыка і фалеристика”, 2004, № 3, с. 24-29; О. Погорілець, Р. Саввов, *Про нові знахідки манет Подільського князівства*, „Нумізматыка і фалеристика”, 2007, № 4, с. 28-31; О. Погорілець, Р. Саввов, *Про нові монеты зі знаком Володимира Ольгердовича*, „Нумізматыка і фалеристика”, 2009, № 1, с. 10-11; Р. Саввов, *Ще раз про так звану монету Федора*, „Нумізматыка і фалеристика”, 2010, № 2, с. 8-10; Р. Саввов, *Ще раз про денарії Володимира Ольгердовича з написом «Пособи»*, „Львівскі нумізматычны записки”, 2011-2012, № 8-9, с. 24-28; Р. Саввов, *Кіівські півгроші Володимира Ольгердовича*, „Нумізматыка і фалеристика”, 2012, № 4, с. 6-9; Р. Саввов, *Новий тип ранніх манет Великого*

На наш погляд, самым недаследаваным перыядам у кнізе (у параўнанні з астатнімі) з'яўляецца XVI ст. (шостая глава). Тут аўтар павярхоўна аналізуе крыніцы і недастаткова выкарыстоўвае інфармацыю са складу скарбаў для поўнага адлюстравання гісторыі грашовага абарачэння на Беларусі з канца XV да 1569 г. І гэта не дзіўна, бо абсалютная большасць папярэдніх артыкулаў аўтара адлюстроўвае асаблівасці грашовага абарачэння сярэднявечнага перыяду. Аўтар не з'яўляецца спецыялістам па гэтым перыядзе, таму менавіта гэтая частка кнігі з'яўляецца самай праблемнай і выклікае шмат пытанняў. На наш погляд, лагічна было б скончыць манаграфію канцом XV ст., бо з пачаткам грашовай рэформаў Аляксандра манетная справа ВКЛ прынцыпова змяняецца: на змену састарэлым сярэднявечным тэхналогіям манетнай вытворчасці прыходзяць перадавыя еўрапейскія метадыкі, выкарыстоўваюцца новыя метады і тэхналогіі біцця манет, упершыню б'ецца вялікая манета, вагой больш за 1 гр. і з'яўляюцца доўгія легенды на латыні. Гэтыя рэформы прынцыпова змянілі аблічча грашовай гаспадаркі Вялікага Княства і наблізілі яе да лепшых еўрапейскіх прыкладаў грашовай сістэмы.

У якім канкрэтна годзе быў адкрыты Віленскі манетны двор у часы Аляксандра Ягелончыка дакладна невядома. Першая справаздача аб яго дзейнасці за перыяд 1495-1499 гг. датуецца 1499 годам¹⁰. Ранейшых звестак аб працы мынца няма, аднак аўтар у розных месцах дае розную храналогію гэтых падзей: мынца адчынена «в 1492 г.» (с. 9, 45, 71, 245, 247, 267, 297), «около 1492» (с. 70, 177, 240, 297), «после 1492» (у тэксце памылка — 1482) (с. 32).

У чарговы раз Ш. І. Бекцінееў пацвярджае рэальнасць існавання недатаванага літоўскага гроша Аляксандра, пры гэтым спасылаючыся на каталог манет Э. Капіцкага 1976 г. (!?) (с. 241). Гэтая манета памяшчалася ў розныя манетныя каталогі да канца XX ст. як пробны экзэмпляр¹¹, нягледзячы на тое, што яшчэ ў 1921 г. Мар'ян Гумоўскі даследаваў адзіны вядомы экзэмпляр (які знік у Варшаве ў гады Другой сусветнай вайны) і прыйшоў да высновы, што адзначаная манета не мае ніякага дачынення да эмісій Аляксандра і з'яўляецца тагачасным

князівства Литовського, „Нумізматыка і фалерістыка”, 2013, № 3, с. 12-13; А. Шостопап, *Монеты XIV ст. карбовані на Поділлі*, „Нумізматыка і фалерістыка”, 2007, № 3, с. 24-26; А. Шостопап, *Про «кйївські» наслідування монетам Джанібэка*, „Нумізматыка і фалерістыка”, 2011, № 3, с. 36-39.

¹⁰ *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 6 (1494-1506). Užrašymų knyga 6*, parengė A. Baliulis, Vilnius 2001, p. 282-283.

¹¹ S. Sajauskas, D. Kaubrys, *Lietuvos didžiosios kunigaikštystės numizmatika*, Vilnius, 1993, p. 61; E. Kopicki, *Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych*, t. 1, Warszawa 1995, s. 143; E. Ivanauskas, R. J. Douchis, *Coins of Lithuania 1386-1707*, Vilnius — Columbia 1999, p. 40.

фальсіфікатам¹². Зараз агульнапрынятай з'яўляецца думка аб падробцы гэтага гроша і складальнікі навейшых каталогаў ужо не змяшчаюць яе ў свае працы¹³.

Даволі часта аўтар дае вельмі цікавую інфармацыю, аднак, не робячы спасылак на крыніцы. Ён сцвярджае, што «имеются даже сведения, что полоцкие и витебские купцы, выезжавшие во 2-й половине XVII в. с товарами в северогерманские города, скупали там старые истёртые пражские гроши в качестве сырья, которые позже у себя дома пускали в оборот как платёжные средства» (с. 241). Цалкам неверагодным падаецца нам, што ў развітых гарадах поўначы Нямеччыны ў другой палове XVII ст. яшчэ «заставаліся на руках» маральна і фізічна састарэлыя пражскія грошы.

У шэрагу выпадкаў аўтар неадэкватна робіць інтэрпрэтацыю дакументаў на свой лад. Аналізуючы адзін з дакументаў (с. 246) («датированному приблизительно 1517 г.» — хаця ў крыніцы ёсць канкрэтная дата — 20 сакавіка 1517 г.), Ш. І. Бекцінееў робіць выснову, што «пенязны грош» з'яўляецца польскім грошам, хаця яго літоўскую прыналежнасць раней пераканаўча даказаў В. Н. Рабцэвіч¹⁴. Ніводнага выпадку, каб пенязны грош быў роўны польскаму, не зафіксавана. Аўтар заблытаўся ў курсе пражскага гроша ў адносінах да літоўскага, хаця раней (с. 244) правільна гаворыць аб курсе ў 12 літоўскіх пенязяў і пасля 1514 г. — 14 пенязяў (с. 250). Чамусьці аўтару невядомы апісаны В. Н. Рабцэвічам прыклад, калі курс пражскага гроша (рэдка), але быў яшчэ большым — 15 літоўскіх пенязяў¹⁵. Менавіта такі курс (пражскі грош = 1,5 літоўскага гроша [15 пенязяў]) і згадваецца ў цытаваным дакуменце. Замест гэтага, аўтар робіць нічым не падмацаваную выснову аб няправільным датаванні дакумента і датуе яго па-свойму: «некоторое время после 5 июня 1508 г.» (с. 246).

Частка даследавання, якая прысвечана карабельнікам, мае шэраг памылак і недакладнасцей. Так, у тэксце знаходзім інфармацыю, што карабельнікі ніколі не паступалі ў якасці памінак з Літвы, а толькі ў Літву (с. 250), аднак, гэта не адпавядае рэчаіснасці¹⁶. Таксама аўтар сцвярджае, што карабельнікі апошні раз згадваюцца ў «белорусско-ли-

¹² M. Gumowski, *Mennica wileńska w XVI i XVII w.*, Warszawa 1921, s. 17-20.

¹³ В. И. Какареко, И. Н. Шталенков, *Монеты Великого княжества Литовского. 1492-1707*, Минск 2005; E. Ivanauskas, *Coins and bars of Lithuania 1386-2009*, Vilnius 2009; E. Ivanauskas, *Coins and bars of Lithuania 1236-2012*, t. I, Kaunas 2013; Д. В. Гулецкий, К. М. Петрунин, *Русские монеты. 1353-1533*, Минск 2013; Д. В. Гулецкий, *Монеты Великого Княжества Литовского (со второй половины 14-го века до 1536 года)*, Минск 2014.

¹⁴ В. Н. Рябцевич, *Нумизматика Беларуси*, с. 164-165.

¹⁵ Там жа, с. 167.

¹⁶ *Сборник Императорского Русского Исторического Общества*, т. 35, ред. Г. Ф. Карпов, Санкт-Петербург 1882, с. 199.

товских письменных источниках» у 1534 г. (с. 248), але і гэта няправільна. Ёсць згадка аб карабельніках, датаваныя пачаткам 1540-х гг.¹⁷

Аўтар зноў памыляецца, сцвярджаючы, што першая згадка талера адносіцца да 1555 г. (с. 256), але ёсць і ранейшыя (амаль на 10 год) звесткі¹⁸.

Ш. І. Бекцінееў практычна не выкарыстоўвае мясцовых матэрыялаў, якія характарызуюць ролю залатых манет у грашовым абарачэнні на тэрыторыі Беларусі і абапіраецца на польскія дадзеныя: ведаючы курс польскай і літоўскай манеты (літоўскі грош = 0, 8 польскага), Ш. І. Бекцінееў выводзіць і курсы вугорскіх дукатаў для беларускай тэрыторыі (с. 247-248). На наш погляд, гэта не зусім правільна, бо могуць быць некаторыя асаблівасці ў пераліках. Чамусьці аўтар не ведае, што хапае і «сваіх» матэрыялаў, аналізуючы якія, можна зрабіць канкрэтныя высновы па курсе «вугорскіх», «чэрлёных» на тэрыторыі ВКЛ¹⁹. Першую згадку аб курсе «угорскага», **прымяняльна да тэрыторыі сучаснай Беларусі** (выдзелена намі — А. К.), аўтар адносіць да сярэдзіны 80-х гг. XV ст., спасылаючыся на дакумент, у якім гаворыцца: «в Дрогичине (у крыніцы — Дорогичин — А. К.) пану Якубу Довойновичу дано сорок „угорских”, а золотый тогда куповал по грошу и по двадцати грошей» (с. 247). Ш. І. Бекцінееў абсалютна не ведае гістарычнай геаграфіі і памылкова атаясамляе падляшскі Драгічын з беларускім Драгічынам — раённым цэнтрам Брэсцкай вобласці, які стаў так называцца толькі з 1655 года²⁰.

Звяртаючы ўвагу на контрмаркіраваныя талеры (т.зв. «філіпкі»), аўтар піша: «В 1566 г. филипки были изъяты из обращения, но периодически использовались до 1578 г.» (с. 257). Ніжэй аўтар узгадвае скарбы, у складзе якіх былі «філіпкі» (с. 257), але гэтыя скарбы ўхаваны ў першым дзесяцігоддзі XVII ст., а значыць, і «філіпкі» знаходзіліся ў абарачэнні да гэтага часу, а 1578 г. датуецца апошняя вядомая на дадзены момант іх згадка ў дакументах²¹.

¹⁷ *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 231 (1540-1543). 12-oji Teismų bylų knyga*, parengė I. Valikonytė, N. Šlimienė, S. Viskantaitė-Saviščeviene, L. Steponavičienė, Vilnius 2007, p. 69.

¹⁸ *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 234 (1546-1548). 19-oji Teismų bylų knyga*, parengė I. Valikonytė, S. Viskantaitė-Saviščeviene, L. Steponavičienė, Vilnius 2009, p. 21.

¹⁹ *Сборник Императорского Русского Исторического Общества*, т. 59, ред. Г. Ф. Карпов, Санкт-Петербург 1887, с. 182-183; *Акты Литовской метрики*, т. 1, вып. 2 (1499-1507), сост. Ф. И. Леонтович, Варшава 1897, с. 178-179; *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 6 (1494-1506). Užrašymų knyga 6*, parengė A. Baliulis, Vilnius 2001, p. 67; *Lietuvos Metrika. Knyga Nr. 10 (1440-1523). Užrašymų knyga 10*, parengė E. Vanionis, Vilnius 1997, p. 48.

²⁰ В. Грынявецкі, *Давячоравічы, [у:] Вялікае княства Літоўскае: энцыклапедыя*, т. 1, рэдкал. Г. П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.], Мінск 2005, с. 567-568.

²¹ В. Н. Рябцевич, *Нумизматика Беларуси*, с. 163.

На 257 старонцы аўтар піша пра новыя наміналы манет, выпуск якіх пачаўся пры Жыгімонце Аўгусте: «обол в 1546 г. (= денарию весом 0,317 г.), двойной денарий в 1565 г.». Сцвярджэнне, што абол роўны па вартасці дэнарыю Жыгімонта Аўгуста, яўна памылковае. У іншым месцы аўтар ужо піша, што дэнарый раўняўся двум аболам (с. 264). Да апошніх гадоў была пашырана думка, што абол роўны палове пенязя²², аднак гэта выглядае нелагічным і паўстае пытанне: навошта было ўводзіць у грашовае абарачэнне такія мелкія наміналы? На сённяшні момант больш верагоднай з'яўляецца версія аб тым, што абол — гэта пенязь па польскай стапе²³. Дваіныя дэнарыі ўпершыню былі выпушчаны ў 1566 г.²⁴, а не ў 1565 г., як памылкова ўказвае аўтар (с. 257).

Асабліваю цікавасць уяўляюць думкі аўтара аб гіпатэтычнай «літовско-русской денежной системе» пасля 30-х гг. XVI ст., хаця не існуе ніводнага дакумента, у якім бы рабіліся пералікі з маскоўскіх манет на літоўскія (ці наадварот). Гэта не дзіўна, бо маскоўскія манеты не ігралі абсалютна ніякай ролі ў грашовым абарачэнні ВКЛ да Лівонскай вайны. Нягледзячы на гэта, аўтар вырашыў запоўніць прабел і вызначыць сістэму: дукат — дзенга — пражскі грош — літоўскі грош. Ведаючы, што адзін вугорскі дукат у Масковіі на канец XVI ст. каштаваў 52,5 дзенгі, аўтар пераносіць гэтыя дадзеныя на тэрыторыю ВКЛ («главным образом на Могилёвщине») і храналагічна суадносіць іх на паўстагоддзя раней, робячы пералік на літоўскі грош у дачыненні да нашых зямель. Атрымалася, што грош ВКЛ 1535-1536 гг. вагой 2,574 гр. адпавядаў 1,5 дзенгі, агульнай вагой 0,51 гр. (!?). Фантастычнасць атрыманых дадзеных пацвярджае і сам Ш. І. Бекцінееў «что маловероятно» (с. 258-259). Гэта ў чарговы раз пацвярджае тое, што нельга кошта аднолькавых манет у розных краінах параўноўваць, тым самым выводзячы агульную грашовую сістэму.

Не можа вызначыцца аўтар і з заканчэннем апошняга вывучаемага перыяду: «завершение приходится на 70-е гг. XVI ст.» (с. 241) або «завершение приходится на 70-80-е гг. XVI ст.» (с. 70).

Часам у тэксце стаяць няправільныя спасылкі. Так, напр., на с. 256 ёсць спасылка на адзін з АВАКаў. Аднак, адзначаны дакумент (АВАК, т. 11, с. 85, № 145) не змяшчае той інфармацыі, на якую спасылаецца аўтар. Тое самае і на с. 73 — спасылка № 449, с. 249 — № 63, с. 256 — № 748.

²² Там жа, с. 176; В. И. Какарко, И. Н. Шталенков, *Монеты Великого княжества Литовского. 1492-1707*, Минск 2005, с. 16.

²³ E. Ivanauskas, *Coins and bars of Lithuania 1236-2012*, t. I, с. 385-387.

²⁴ Там жа, с. 396.

Не на карысьць добрай працы рэдактараў сведчыць той факт, што ў кнізе вельмі часта паўтараюцца цэлыя часткі тэксту. Напрыклад: «Нумизматика как наука трансформировалась из коллекционирования монет и других платёжных средств. Коллекционирование появилось в эпоху императорского Рима, расширилось в эпоху Возрождения, особенно стало популярно с XV-XVI вв. и до наших дней. Уже в середине XV в. в Европе насчитывалось более 950 мюнцкабинетов (частные коллекции, хранимые в специальных кабинетах). Наличие крупных частных нумизматических коллекций требовало их систематизации, т.е. каких-то исследований. Первые лекции о монетах были прочитаны в университетах городов Галле (Саксония, 1738 г.) учёным И. Г. Шульце и Уппсала (Швеция). Наукой, в современном понимании, нумизматика стала в XIX в. Благодаря нумизматам И. И. Эккелю (антика), И. Мадеру (средневековые монеты), И. Лелевелю (польская нумизматика), И. Я. Лейцману и Г. Гроте (немецкая нумизматика). Особая заслуга принадлежит австрийскому нумизмату Эккелю, издавшему в 1792-1798 гг. 8-томную «Науку о древних монетах» (*Doctrina nummorum veterum. Wien, 1792-1798*)» (с. 7). Аналагічны фрагмент тэксту сустракаецца таксама і на 12 старонцы. Аднолькавыя (ці практычна аднолькавыя) даволі вялікія абзацы тэксту сустракаюцца на 5 і 27 с., на 25 і 82 с., на 33 і 83 с., на 73 і 256 с., на 71 і 246-247 с., на 132 і 151 с., на 223 і 239 с. і інш. Цікава, што пасля абсалютна аднолькавых частак тэксту аўтар выкарыстоўвае розную колькасць спасылак (часам і на розныя старонкі): напр., с. 73 (пасля 8-га абзаца — адна спасылка) і с. 256 (пасля 10-га абзаца — дзве спасылкі); с. 132 (пасля 2-га абзаца — шэсць спасылак) і с. 151 (пасля 3-га абзаца — чатыры спасылкі).

Таксама ў тэксе даволі шмат арфаграфічных памылак: «археологические раскопки Д. В. Дуки» (замест Д. В. Дука) (с. 399); «Коложи» (замест Каложа) (с. 402, 410); «типы» (замест «типа») (с. 219); справа аб фальшывых злітках «1547 г.» (замест «1447») (с. 129); спасылка на III (замест II) том каталога манет Э. Капіцкага (1632-1795), які храналагічна не падыходзіць да вывучаемага перыяду (с. 73); на адной старонцы двойчы згадваецца дацкі кароль Канут Вялікі, але, чамусьці перыяды праўлення розныя: 1019-1035 і 1017-1035 (с. 91); старажытнаруская грашовая адзінка «рэзана» ў розных месцах мае розную вагу: 1,64 гр. (с. 99) і 1,68 гр. (с. 104) і інш.

²⁵ В. Какареко, *Военные деньги Северной войны*, [у:] *Культура Гродзенскага рэгіёну: праблемы развіцця ва ўмовах поліэтнічнага сумежжя*, адк. рэд. А. М. Пяткевіч, Гродна 2003, с. 230-237.

Не пазбегнуў аўтар і памылак. «В ВКЛ в XIV-XVII наиболее популярными монетами являлись пражские гроши и их подражания» (с. 65). Для XIV-XV стст. гэта цалкам справядліва, аднак, ужо на мяжы XV-XVI ст. пражскі грош страціў ролю манапаліста на мясцовых рынках і больш ніколі не вярнуў былых пазіцый у грашовым абарачэнні.

З-за няведання навейшых даследаванняў па нумізматыцы аўтар вельмі часта паўтарае памылкі і міфы сваіх папярэднікаў. Так, аўтар пацвярджае тэзу аб тым, што апошнія літоўскія манеты (шастакі 1706-1707 гг.) біліся ў Гародні (с. 70). Немагчымасць біцця шастакоў у Гародні пераканаўча даказаў гарадзенскі даследчык Віктар Какарэка²⁵ і ўжо ў навейшых каталогах манет ВКЛ Гародня не лічыцца месцам іх біцця²⁶.

Бібліяграфічны спіс складаецца з 789 пазіцый, з якіх 67 — аўтарства (ці сааўтарства) Ш. І. Бекцінеева. Аўтар уключыў практычна ўсе свае працы па нумізматыцы ў спіс літаратуры. Звяртае на сябе ўвагу той факт, што сярод крыніц няма ніводнага архіўнага дакумента, выяўленага непасрэдна аўтарам. Калі для перыяду да канца XV ст. знайсці дакумент, які б утрымліваў новыя звесткі па грашовым абарачэнні і грашовай сістэме ВКЛ вельмі складана, то для наступнага перыяду (1492-1569-1580 гг.) гэта абсалютна рэальна. Не зусім зразумелым нам падаецца той факт, што аўтар уключыў у бібліяграфічны спіс шматлікія энцыклапедычныя артыкулы (№ 468-490 і інш.). Змест некаторых з іх паўтараецца ў розных энцыклапедыях: напр., № 242 — Квяткоўская А. В., *Апонаўцы* (1993) і № 243 — Квяткоўская А. В., *Апонаўцы* (2009); тое самае і з пазіцыямі № 471 і № 493, № 469 і № 492, № 472 і № 494, № 475 і № 496. Аднак, нягледзячы на гэта, «для большасці пазіцый» аўтар уключыў у спіс аднолькавыя артыкулы ў розных энцыклапедыях. Адзначым і недакладнасці ў бібліяграфіі: адна і тая ж пазіцыя сустракаецца пад рознымі нумарамі (№ 267 і № 273), не заўсёды пазначана колькасць старонак у пазіцыях бібліяграфічнага спісу (№ 199, № 350, № 653, № 697, № 718, № 721, № 723, № 726, № 735). Дадаткі займаюць значную частку манаграфіі — больш за 100 старонак.

Ёсць шэраг месцаў, у якіх аўтар выказвае незразумелыя рэчы. Напр., «венцом (?) для денежного обращения Великого княжества Литовского в XVI в. явилось принятие последнего Статута Великого княжества Литовского 1588 г.» (с. 30).

²⁶ E. Ivanauskas, R. J. Douchis, *Coins of Lithuania 1386-1707*, p. 269-271; В. И. Какареко, И. Н. Штalenков, *Монеты Великого княжества Литовского. 1492-1707*, с. 65; E. Ivanauskas, *Coins and bars of Lithuania 1386-2009*, p. 330-333; E. Ivanauskas, *Coins and bars of Lithuania 1236-2012*, t. II, Kaunas 2013, p. 906-911.

На наш погляд, манаграфія атрымалася неадназначнай. З аднаго боку, аўтар сабраў вялікую колькасць звестак і матэрыялаў, з другога — спосаб падачы гэтых звестак не вытрымлівае ніякай крытыкі. Першыя главы атрымаліся адносна добра і ўсебакова разгледжанымі, чаго нельга сказаць пра апошнія главы. Некаторыя тэмы пададзены аднабакова без шырокага аналізу крыніц. Неаднаразовыя паўторы цэлых частак тэксту, шматлікія памылкі, блытаніна ў фактах і дадзеных скрадваюць усе намаганні аўтара. Несумненны мінус дадзенай працы ў тым, што аўтар не здолеў сабраць усяго матэрыялу па тэме (гэта асабліва тычыцца новых даследаванняў па нумізматыцы) і вельмі часта абапіраўся на састарэлыя звесткі і матэрыялы.

Аднак, з'яўленне такой манаграфіі — гэта несумненны ўнёсак у развіццё ведаў па эканамічнай гісторыі Беларусі. Чым больш будзе розных даследаванняў па нумізматыцы — тым менш застанецца белых плям у нашай гісторыі. На жаль, шэраг праблем засталіся наогул не закранутымі ў прадстаўленым даследаванні. Найперш, гэта тычыцца перыяду Новага часу. Ніхто дагэтуль падрабязна не разглядаў ролі іншаземных манет у грашовым абарачэнні на нашых землях у XVI ст. У манаграфіі абсалютна не ўзгаданы сведніцкія паўгрошы, вугорскія пенязі і іншыя манеты, якія займалі сваю вельмі характэрную нішу на нашых рынках. Вывучаючы ўзаемасувязь грашовых сістэм трэба больш звяртацца да гістарычных крыніц і шукаць там падрабязнай інфармацыі аб курсах і пераліках тых ці іншых манет і наміналаў. Комплекснае вывучэнне актуальных праблем па нумізматыцы магчыма толькі пры ўсебаковым вывучэнні саміх манет, падмацоўваючы гэтыя звесткі інфармацыяй з пісьмовых крыніц. І толькі сімбіёз гэтых дадзеных можа даць добры вынік у далейшых гісторыка-нумізматычных даследаваннях.

Summary

The circulation of money in the territory of Belarus: problems with the interpretation of numismatic and documentary sources

The correct interpretation of documentary and numismatic sources is very important in any research. The article is devoted to an analysis of the monograph „Денежное обращение на территории Беларуси в IX-XVI веках: нумизматические исследования” [The circulation of money in the territory of Belarus in the 9th-16th centuries: a numismatic study] by a well-known Belarusian numismatist at the Historical Institute of the Belarusian Academy of Sciences Shamil I. Bektsineev. The work contains numerous footnotes and citations from various historical sources; however, the author does not always manage to interpret them correctly. Regardless of certain difficulties, the discipline of numismatics continues to develop; unfortunately for some reason the author, when discussing a number of issues, fails to refer to the latest findings in the field, hence the book contains a great deal of inaccurate and distorted information. It should be emphasized that working with sources should be more meticulous and involve constant confirmation of information and

updating of knowledge. One should be very cautious when drawing conclusions from one document, allowing for other possible interpretations. Only after finding several similar sources from the same chronological period can one form solid conclusions which will not be subsequently undermined.

Streszczenie

Obieg pieniądza na terytorium Białorusi:

problem interpretacji źródeł numizmatycznych i dokumentalnych

Prawidłowa interpretacja źródeł dokumentalnych i numizmatycznych jest bardzo ważną rzeczą w dowolnych badaniach. Artykuł jest poświęcony analizie monografii «Денежное обращение на территории Беларуси в IX-XVI веках: нумизматические исследования» („Obieg pieniądza na terytorium Białorusi w IX-XVI wieku: badania numizmatyczne”) znanego numizmatyka białoruskiego, pracownika Instytutu Historii Akademii Nauk Republiki Białoruś Szamila Biekcinijewy. Praca jest bogato opatrzona licznymi przypisami i cytatami, jednak autorowi nie zawsze udaje się prawidłowo przekazać ich sens. Niestety, przy omawianiu szeregu zagadnień autor nie wiadomo czemu nie wykorzystał najnowszych badań i ustaleń, dlatego w książce jest wiele błędnych i zniekształconych informacji. Nie zważając na pewne trudności, nauka numizmatyczna rozwija się nadal. Należy podkreślić nieodzowność bardziej doskonałej pracy nad materiałami, stałego sprawdzania i doskonalenia wiadomości. Z treści jednego dokumentu należy ostrożnie formułować wnioski, dopuszczając inne możliwe warianty. Dopiero po odkryciu kilku źródeł jednego typu z tego samego okresu chronologicznego można sformułować konkretne wnioski, które nie będą poddawane krytyce.

Andrzej Karacz — magister historii, aspirant w Katedrze Historii Białorusi, Archeologii i Specjalnych Dyscyplin Historycznych Grodzieńskiego Uniwersytetu Państwowego im. Janki Kupały.